

SABER QUIN PA S’HI DONA *VERSUS* SABER QUIN PAS S’HI DONA

Tià ANGUERA MARTORELL

Per a Joan Veny, en el seu norantè aniversari.

Al poble, Vilaplana (Camp de Tarragona), en altre temps bres del català més nostrat, sempre havia sentit a dir (i encara, tossudament arrelat, s’hi pot sentir), de boca popular entesa en la matèria (fent segmentar els mots, és clar), la frase feta *Saber quin pas s’hi dona* amb el mateix significat que els diccionaris i els tractats de paremiologia atorguen a *Saber quin pa s’hi dona* (o *Saber el pa que s’hi dona*).

I

La variació, intrínseca a tota forma de literatura popular, no hauria de ser mai l’excusa de mal pagador per no intentar trobar la forma primigènia. Aquí provarem d’escatir la forma original. Abans, però, veurem què en diuen, de l’expressió objecte d’estudi, dos grans diccionaris:

DCVB (Diccionari Català-Valencià-Balear):

PA [...] LOC. [...] **g** *Saber quin pa hi donen*: tenir experiència de les dificultats o tribulacions que s’han passat o s’han de passar.

GDLC (Gran Diccionari de la Llengua Catalana):

pa [...] 18. **saber quin pa hi donen** (o **el pa que s’hi dona**) Tenir experiència de les dificultats o dels sofriments que cal passar en alguna situació o circumstància.

També, tractant-se d’una frase feta, haurem d’anar a raure a la *Paremiologia catalana comparada digital* de Víctor Pàmies (<<https://pccd.dites.cat/>>):

Saber el pa que s'hi dona

42 recurrències en 11 variants.

1. Conèixer el pa que hi donen (2014, 1 font)

Amb el significat de «saber el com i el què per experiència».

Va prometre que no jugarà mai més a la loteria, ara que ja coneix el pa que hi donen.

Sinònim: Saber el pa que hi donen | Saber quin pa hi donen.

Lloc: Vic (Osona).

Medina Casanovas, Jaume (2014): *El parlar d'una família vigatana, II* «Les locucions i les frases fetes. II. Frases fetes», p. 137. Llibres de l'Índex, S.A.

2. Conèixer el pa que s'hi dóna (1977, 3 fonts)

Equivalent en castellà: Estar curado de sustos.

Balbastre i Ferrer, Josep (1977): *Nou recull de modismes i frases fetes* «Català-castellà», p. 60. Editorial Pòrtic.

Forgas Berdet, Esther (1992): *El blat i el pa a les dites catalanes* «El nostre pa de cada dia. El pa, el vi i els altres», p. 117. Edicions de L'Ateneu de Tarragona.

Saber el nom i el què per experiència.

Perramon i Barnadas, Sever (1979): *Proverbis, dites i frases fetes de la llengua catalana* «conèixer», p. 31. Editorial Millà.

3. Saber el pa que hi donen (2014, 1 font)

Només ficant-te de ple en el teu ofici sabràs el pa que hi donen.

Lloc: Vic (Osona).

Medina Casanovas, Jaume (2014): *El parlar d'una família vigatana, II* «Les locucions i les frases fetes. II. Frases fetes», p. 286. Llibres de l'Índex, S.A.

4. Saber el pa que s'hi dona (2012, 1 font)

Tenir experiència de les dificultats o els sofriments que cal passar en alguna situació o circumstància.

Cursdecatalà.com (2012): *Curs de català* «Frases fetes». Web.

5. Saber el pa que s'hi dóna (1968, 21 fonts)

Equivalent en castellà: Conocer el percal.

Abril Español, Joan: *Avui Diumenge* «“Tal com raja”», p. 26. L'Avui / El Punt Avui.

Sinònim: v. Conèixer el marro.

Equivalent en castellà: Conocer el paño, conocer el percal.

Abril Español, Joan (1996): *Diccionari de frases fetes català-castellà castellà-català*, p. 74. Edicions 62.

Equivalent en castellà: Conocer el paño, saber el terreno que se pisa.

Balbastre i Ferrer, Josep (1977): *Nou recull de modismes i frases fetes* «Català-castellà», p. 197. Editorial Pòrtic.

Les conseqüències d'aquest enfrontament també us podrien afectar perquè esteu ficats en renyines d'afectes i gelosies i ja sabeu el pa que s'hi dóna.

Blat, Gemma: *Avui Estiu* «“Previsions astrològiques”. “Escorpió”», p. XXI. L'Avui / El Punt Avui.

L'Amèlia deu saber el pa que s'hi dóna! -completà la Mèu-mèu, vídua de l'Eufemià.

Bofarull i Terrades, Manuel (1995): *Figures vora el rec*, p. 185. Columna Edicions.

Jo no sóc de la primera volada i sé el pa que s'hi dóna.

Bofarull i Terrades, Manuel (1995): *Figures vora el rec*, p. 94. Columna Edicions.

Conèixer les circumstàncies d'una situació o qüestió.

No em parlis d'intervenir en desavinences d'una altra família; ja sé el pa que s'hi dóna; acabarien renyint amb mi / T'aconsello que no et posis a treballar en aquella casa; sé el pa que s'hi dóna; no hi duraries tres mesos.

- Sinònim: Pensar-se-les totes, saber quin pa hi donen, conèixer el marro.
 Font: R-M.
 Espinal, M. Teresa (2004): *Diccionari de sinònims de frases fetes* «Experimentat». Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sinònim: Ja t'ho trobaràs | Saber quin pa hi donen.
 Equivalent en castellà: Conocer el paño (o el percal) | Saber lo que vale un peine | Verás lo que es bueno.
 Espunyes, Josep (2007): *Dites, locucions i frases fetes* «525», p. 155. Garsineu Edicions. Conèixer bé l'assumpte.
Pensa que ho he fet durant tres anys i ja sé el pa que s'hi dona.
 Equivalent en castellà: Conocer el paño.
 Ferret, Antoni (1968): *Parleu més bé el català* «III. Modismes i frases fetes», p. 132. Editorial Claret.
 Conèixer bé l'assumpte.
 Gargallo Gregori, José (2008): *El refranyer, per José Gargallo Gregori* «Maneres de dir». Web.
Potser perquè sap el pa que s'hi dona, Miguel Ángel Rodríguez distreu l'atenció de les seves corbates colleccionant barrets.
 Grau, Anna: *Avui* «“Passos perduts”. “Ben posats o per corbata”», p. 72. L'Avui / El Punt Avui.
 Però també és fàcil de veure que aquesta possibilitat no és gens insòlita en altres casos, que una consideració precipitada induiria a creure que han integrat el pronom en la seva significació i n'han fet un component imprescindible.
 Jané, Albert (2010): *Llengua Nacional, 70 (1 trimestre del 2010)*, p. 40-41 «Sintaxi. Sobre la lexicalització dels pronoms adverbials», p. 41. Revista Llengua Nacional.
[...] la vaig recórrer a peu —tal com Josep Pla recomana que es faci— totalment de baix a dalt, i sé el pa que no s'hi dona.
 Llorens i Jordana, Rodolf (1968): *Com han estat i com som els catalans* «II. Com han estat. 16. El treball i l'estalvi», p. 191. Editorial Pòrtic.
 Sinònim: Saber quin pa hi donen.
 Miravittles, Joan (1989): *Diccionari general de Barbarismes i altres incorreccions*, p. 67. Editorial Claret.
 ‘Te va a enterar’. Tret d'un curs de nivell B de català. Ell ho usava ‘el pa que s'hi dona’.
 Oral / Comas, Jaume. Font oral.
 Conèixer les dificultats o els sofriments que cal passar en alguna situació o circumstància.
Discutir amb l'Enriqueta és impossible. Jo ja sé el pa que s'hi dona en aquesta situació!
 Sinònim: Conèixer el marro (o el llautó).
 Equivalent en castellà: Conocer bien el percal (o el asunto, o el paño).
 Pàmies i Riudor, Victor (2012): *Dites.cat. Locucions, frases fetes i refranys del català* «pa». Editorial Barcanova.
 Conèixer per experiència les circumstàncies d'un fet o qüestió.
 Pomares Navarra, Joaquim (1997): *Diccionari del català popular i d'argot* «Pa m.», p. 239. Edicions 62.
 Conèixer les circumstàncies d'una situació o qüestió.
 Sinònim: Tenir experiència | Veg. tb. Pensar-se-les totes 2.
 Raspall i Juanola, Joana; Martí i Castell, Joan (1996): *Diccionari de frases fetes* «S», p. 322. Edicions 62.

- Conèixer els problemes.
 Rodriguez-Vida, Susana (1997): *Diccionari temàtic de modismes* «Psicologia. Dificultats: conèixer-les», p. 72. Edicions 62.
L'home feia cara de terror. Sabia el pa que es dona als calabossos.
 Solsona, Ramon: *Avui* «“Sala i alcova”», p. 64. L'Avui / El Punt Avui.
 Equivalent en castellà: Conocer el paño.
 (1981): *Apunts de català pràctic. I* «“Enriquim i polim la nostra parla”», p. 14. L'Avui / El Punt Avui.
- 6. Saber quin pa hi donen (1979, 8 fonts)**
 Equivalent en castellà: Conocer el paño.
 Diàfora (1982): *Diccionari essencial castellà-català català-castellà*, p. 194. Editorial Diàfora.
 Tenir experiència de les dificultats o dels sofriments que cal passar en alguna situació o circumstància.
No va a la festa gaire content perquè ja sap quin pa hi donen.
 Sinònim: Saber el pa que s'hi dona, haver menjat a set hostals i begut a deu tavernes.
 Espinal, M. Teresa (2004): *Diccionari de sinònims de frases fetes* «Conèixer». Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
 Tenir experiència de les dificultats o dels sofriments que cal passar en alguna situació o circumstància.
No cal que em facis de mestre, que ja sé quin pa hi donen.
 Sinònim: Saber el pa que s'hi dona, conèixer el marro, haver menjat a set hostals i begut a deu tavernes.
 Espinal, M. Teresa (2004): *Diccionari de sinònims de frases fetes* «Experimentat». Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
 Sinònim: Saber el pa que s'hi dona.
 Espunyes, Josep (2007): *Dites, locucions i frases fetes* «525», p. 155. Garsineu Edicions.
 Forgas Berdet, Esther (1992): *El blat i el pa a les dites catalanes* «El nostre pa de cada dia. El pa, el vi i els altre», p. 117. Edicions de L'Ateneu de Tarragona.
 Tenir experiència de les dificultats o dels sofriments que cal passar en alguna situació o circumstància.
 Gargallo Gregori, José (2008): *El refranyer, per José Gargallo Gregori* «Maneres de dir». Web.
 Sinònim: Saber el pa que s'hi dona.
 Miravittles, Joan (1989): *Diccionari general de Barbarismes i altres incorreccions*, p. 67. Editorial Claret.
 Haver-se escarmentat.
 Perramon i Barnadas, Sever (1979): *Proverbis, dites i frases fetes de la llengua catalana* «pa, panarra», p. 107. Editorial Millà.
- 7. Saber quin pa hi donen (o el pa que s'hi dona) (2000, 1 font)**
 Tenir experiència de les dificultats o dels sofriments que cal passar en alguna situació o circumstància.
 Equivalent en castellà: Conocer el paño (o el percal, o el asunto) | Sabérselas todas.
 Enciclopèdia Catalana (2000): *Diccionari de frases fetes, refranys i locucions amb l'equivalència en castellà* «Pa», p. 173. Enciclopèdia Catalana.
- 8. Saber quin pa s'hi dona (2011, 2 fonts)**
 Algú que té experiència de les tribulacions que ha passat.

Beltran Genescà, Antoni (2018): *Ensenya 'm la llengua. Vocabulari i llenguatge popular al voltant de la salut, els remeis i les malalties* «La boca. Del pa i de l'aigua: els panarres i els aigualits», p. 188. Editorial Gregal.

Jo sabia el pa que s'hi donava a l'exterior, ja m'havia escalivat prou el matrimoni de pagesos de Malla.

Solsona, Ramon (2011): *L'home de la maleta* «Memòries d'un mentider sincer - 4. Grand Prix», p. 245. Edicions Proa.

9. Saber quin pa s'hi dóna (1977, 1 font)

Equivalent en castellà: Conocer el paño.

Balbastre i Ferrer, Josep (1977): *Nou recull de modismes i frases fetes* «Català-castellà», p. 197. Editorial Pòrtic.

10. Veure el pa que s'hi dóna (1994, 2 fonts)

Menero, Eduard (1994): *Catalunya barri a barri* «Figures a contrallum». “Josep M. de Sagarra...”», p. 25. Generalitat de Catalunya.

Ja ho veus, Ramonet, ja ho veus, es pa que s'hi dóna, a sa mar!

Ruyra, Joaquim: *Mànegues Marines* «dins “Antologia de Contes Catalans II” (1983)», p. 20. Edicions 62.

11. Veuràs el pa que s'hi dóna (2014, 1 font)

Lloc: Salt (Gironès).

Lladó Coll, Maria Teresa (2014): *Recull de frases fetes de Maria Teresa Lladó Coll*. Correu electrònic.

Veiem, doncs, a grans trets, com la variant *Saber quin pa s'hi dona* comparteix protagonisme amb *Saber el pa que s'hi dona*, amb altres variants ocasionals. Però enlloc apareix la forma *Saber quin pas s'hi dona*. Ignorància, deixadesa, oblit? No ho sé pas, però la intenció d'aquest escrit és, també, donar visibilitat a les formes ignorades per les autoritats acadèmiques. Ja vam haver de veure (i sentir) davant dels nostres propis ulls (i orelles) com *Treure's la son dels ulls* 'despertar-se' passava a *Treure's la son de les orelles* per culpa, evidentment (i auditivament), d'un creuament amb *Veure's les orelles* 'reviscolar' (es diu, per exemple, en contextos com ara quan un ha estat malalt i ja es comença a trobar més bé). També hem vist com l'autòcton *Faixa o caixa* passava a *Caixa o faixa* (és clar, però, que l'ordre dels elements no altera el sentit de l'expressió) sense tenir en compte el significat, aquí, de caixa 'taüt'.

II

Tornem, però, al cas que ens (pre)ocupa. Si consultem la *Paremiologia catalana comparada digital*, podem trobar documentat per primera vegada *Saber el pa que s'hi dona* l'any 1968. De llavors ençà, no cal dir que aquest fraseologisme va arraconant progressivament la forma amb *pas*.

Una anàlisi acurada de les dates d'aparició de la nostra forma primigènica hauria, com a mínim, de plantejar dubtes pel que fa a la forma “acadèmica”. Tot seguit veurem com la

forma nostrada *Saber (o Veure) quin pas s'hi dona* apareix ja més d'un segle abans que no pas la forma més divulgada. Comproveu-ho, si no, en l'edició (1862) de *Sainete nou: titulat lo Saldoni y la Margarida* (2a part):

Yo ya se *quin pas si dona*, perque con me vas descumudá cuan era fadrina ab lo teu pare [...]. (p. 17)

O, si voleu, una mica més tard, en una altra obra de teatre (escrita el 1869 i editada el 1874) anomenada *Lo compte en Jaume, ó, Un drama en l'Odeón*:

Si: ¡fes broma... fes brometa... ya veurás *quin pas s'hi dona!* (p. 55)

I, ja per acabar-ho de reblar, posarem un exemple del gran mestre en totes les arts, l'incomparable Santiago Rusiñol, dins de l'obra *El pobre viudo* (1916):

I tu amb la teva pobre mare, que ja sabràs *quin pas s'hi dona*. (p. 85)

De ben segur que era una frase feta molt usual, altrament no tindria cabuda dins del teatre popular de l'època. Una recerca més exhaustiva, possiblement, encara hauria donat molts més fruits, però tampoc és qüestió, aquí, de fer-ne un inventari.

Deixant la dramaturgia, trobem l'any 1890 també la nostra forma original en el subgènere epistolar personal, en què la llengua reflecteix la parla pràcticament tal com raja. Anem a *La correspondència entre Pere Aldavert i Josep Pin i Soler (El binomi autor-editor, d'Isidor Cònsul)*, a propòsit de la difícil publicació dels llibres de l'escriptor tarraconí:

(Segona de Pin i Soler a Pere Aldavert)

22 desembre 1890

Amic Aldavert

[...] no em manca raó de desitjar saber quant ha costat la impressió dels meus llibres, quants se n'han venut, quants ne queden. En una paraula, *quin pas s'hi dona* en lo de ser editor de les obres de J. Pin i Soler. (p. 16)

Pel que fa a la narrativa, Maria Teresa Vernet, dins de *Les algues roses* (1934), ens mostra nítidament l'expressió nostrada:

[...] a ella que sabia *quin pas s'hi dona*, no li feien ni fred ni calor [...]. (p. 131)

De la mateixa època, a la revista *La nostra terra* (juny de 1935), Joan Pons i Marquès (net del gran poeta romàntic Josep Lluís Pons i Gallarza), tot traduint *L'infant qui s'adorm*, de Charles Péguy, deixar anar:

[...] I tanmateix n'hi he vist de belleses en el món i sé *quin pas s'hi dona* [...]. (p. 204)

Més modernament, tampoc no ha desaparegut completament de la nostra literatura (encara que s'hagi silenciats o no s'hagi tingut en compte, que ve a ser la mateixa cosa). Vegeu, si no, Jaume Fuster, dins *L'anell de ferro* (1985):

Tranquil, poeta, doncs, que el Picut és molt mariner i el capità sap *quin pas s'hi dona*, en coses del mar! (p. 33)

III

Qui pot dubtar, doncs, de quina és la frase feta primigènica? La confusió és senzilla d'explicar i, no cal dir, causada per un fenomen prou conegut.

De l'original *Saber quin pas s'hi dona*, per falsa segmentació (provocada per la coincidència de dos sons alveolars fricatius sords consecutius pronunciats, en dicció normal, com un de sol [s]):

pa(s) s'hi dona
[ˈpa si ˈðonə]

es va passar a entendre *pa* en comptes de *pas*. I d'aquesta manera s'adaptà en *Saber quin pa s'hi dona* o *Saber el pa que s'hi dona*, que tanta fortuna ha fet.

Ara veurem com és la paraula *pas*, que dona sentit a l'expressió. I, de fet, per sortir del *pa(s)*, n'hi hauria d'haver ben bé prou amb l'accepció III del *DCVB*:

PAS [...] III. || 1. Esdeveniment notable. Fogint tots dexaren tan sol en tal pas, Passi cobles 49. E si jo no us dich veritat, en lo pas de la mia fi no puga reconèixer Déu, Tirant, c. 249. Prou voldria nat no esser | qui en tal pas està posat, Cobles Roca. Contà el pas que li havia succehit, Penya Mos. iii, 162. Molts de passos y molts de fets per aquest estil, Roq. 30. Un pas de riure: un esdeveniment que fa riure. Sortir del pas o del mal pas: aconseguir sortir d'una situació difícil. Amb quina senzillesa s'eren deseixits del mal pas!, Ruyra Flames 129.

Hom es pot adonar, llegint els exemples, que, aquest *pas*, podria ser definit, més que no pas 'esdeveniment notable', amb molta més precisió com a 'situació de dificultats o tribulacions que s'han passat o s'han de passar'. O bé: 'Situació de dificultats o dels sofriments que cal passar'. I ja som al cap del carrer! Torneu, si us plau, a les definicions dels dos diccionaris amb què iniciàvem l'article.

Per acabar, només cal afegir una petita reflexió: el nostre *pas* té una relació molt estreta amb el sentit de 'patiment', ni de lluny sembla que tingui res a veure amb el *pas* 'moviment de cada peu en caminar'. La força de la religió (d'altre temps), potser, també hi podria haver contribuït d'una manera o altra: *Passus et sepultus est* (Gràcies, Senyor, per donar-nos i perdonar-nos tantes coses...), els *passos* de la Passió.

CONCLUSIÓ

A Vilaplana (Camp de Tarragona), encara perviu la frase feta *Saber quin pas s'hi dona*. Aquí hem provat de (de)mostrar —amb dades i dates— que és aquesta nostra, i no d'altra, la forma primigènia. Les variants aberrants *Saber quin pa s'hi dona* (o *Saber el pa que s'hi dona*) són degudes a una falsa segmentació de la forma original *Saber quin* [ˈpa si ˈðonə], entesa com a *Saber quin pa s'hi dona*. A més, hem intentat precisar el sentit que té aquest *pas* 'situació de dificultat o patiment' gràcies als exemples il·lustratius (*Passi cobles, Tirant lo Blanc et alii*) del sempre nostre gran referent, el *Diccionari Català-Valencià-Balear*.